

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

Медіація як альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів в праві
ЄС та України: порівняльно-правове дослідження

Студента (ки) 3 курсу 31 групи

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Спеціальність 293 Міжнародне право

Багрій Вікторії Юріївни

Керівник Саванець Л.М.

кандидат юридичних наук

завідувач кафедри міжнародного

та європейського права

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ	
1.1. Поняття, сутність та принципи медіації.....	10
1.2. Місце медіації серед альтернативних способів вирішення спорів	12
1.3. Переваги та недоліки медіації у цивільних спорах.....	14
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
2.1. Нормативно-правова база медіації в ЄС (зокрема Directive 2008/52/EC on mediation in civil and commercial matters)	17
2.2. Особливості застосування медіації в країнах ЄС.....	18
2.3. Практика використання медіації у цивільних спорах у державах ЄС.....	21
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З ПРАВОМ ЄС	
3.1. Законодавче регулювання медіації в Україні (зокрема Закон України «Про медіацію»)	24
3.2. Особливості застосування медіації у цивільному процесі України.....	25
3.3. Порівняльно-правовий аналіз регулювання медіації в ЄС та Україні.....	26
3.4. Перспективи розвитку медіації в Україні з урахуванням досвіду ЄС.....	27
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Актуальність роботи: Зараз про медіацію досить часто говорять, але якщо чесно, в Україні це все ще працює зі скрипом, хоча тема справді досить актуальна. Основна проблема в тому, що наші суди перевантажені справами, і люди чекають на рішення роками, що зовсім не нормально для цивільних спорів. Якщо глянути на той же Євросоюз, то там ситуація інша — у них медіація це як база, нормальний спосіб вирішити конфлікт без криків у залі суду. Актуальність мого дослідження якраз у тому, щоб зрозуміти, чому у них це працює, а у нас закон начебто є, а толку поки замало. Ну от дивіться, в ЄС є спеціальні директиви, які чітко кажуть: медіація — це швидко і конфіденційно. У нас же люди часто просто не довіряють нікому, крім судді, хоча медіатор міг би зберегти купу нервів. Порівнювати Україну та ЄС тут важливо не просто для галочки в дипломі, а щоб реально побачити, які ключові елементи можна запозичити. Наприклад, як зробити так, щоб угода після медіації мала таку ж силу, як рішення суду, і її не треба було потім ще раз доводити. В умовах, коли ми йдемо в Європу, ми просто не можемо ігнорувати їхні стандарти, але й просто копіювати все підряд теж не вийде, бо в нас свій менталітет. Медіація — це про компроміс, а не про те, хто кого переспорить. Це зміна самої логіки права, де сторони самі відповідають за результат. Тому вивчати цей досвід зараз критично важливо, бо судова реформа тягнеться вічно, а альтернатива потрібна вже сьогодні. Власне кажучи, актуальність теми ще й у тому, що медіація банально дешевша. В Європі це порахували давно, а ми тільки до цього приходимо. Якщо ми реально хочемо розвантажити систему і дати людям нормальний захист прав, то треба розбиратися в цих тонкощах порівняльного права. Без нормального аналізу того, як це влаштовано в Німеччині чи Польщі, ми так і будемо стояти на місці з одним лише законом, який недостатньо обізнані з механізмами практичного застосування. Короче кажучи, це дослідження має показати реальні шляхи, як витягнути нашу систему з кризи через досвід сусідів. Тут і питання етики медіаторів, і те, як суди мають їх підтримувати, а не заважати. Все це разом робить тему медіації не просто теоретичною темою, а реальним кейсом, який

треба вирішувати негайно, щоб правосуддя було для людей, а не просто формальністю.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць: Якщо дивитися на те, що зараз публікують науковці про медіацію, то можна помітити одну цікаву річ що ця тема стала набувати значної популярності саме останнім часом, тобто десь у 2024–2025 роках, коли ми почали більш серйозно думати про європейські стандарти. Взагалі, якщо взяти праці таких авторів як Н. Шишка чи М. Поліщук, то вони у своїх останніх статтях постійно пишуть про те, що медіація — це не просто актуальний термін, а реальний вихід для наших перевантажених справами судів. Власне, більшість дослідників зараз намагаються якось поєднати наш закон про медіацію з директивами, що діють у ЄС, особливо з Директивою 2008/52/ЄС, про яку пишуть ледь не в кожній роботі. Переглядаючи недавні випуски «Аналітично-порівняльного правознавства» там чітко видно, що вчені, як от Д. Голобородько, дуже скептично ставляться до того, як це працює на практиці. Слід погодитися з його позицією, що поки медіаційна угода не буде мати такої ж сили, як рішення суду, люди будуть боятися йти до медіатора. Ще один момент, який часто піднімають у дослідженнях О. Павлишин та інші представники доктрини цивільного права — це те, що ми занадто сильно намагаємося копіювати Європу, забуваючи про наш менталітет. В останніх працях за 2025 рік науковці почали активно писати про онлайн-медіацію, що в принципі логічно, бо зараз половина країни працює по відеозв'язку. Але тут знову ж таки багато питань щодо конфіденційності, і це викликає багато суперечок в наукових колах. Взагалі, аналіз цих джерел показує, що зараз іде така собі боротьба думок: одні кажуть, що треба робити медіацію обов'язковою, як у деяких країнах ЄС, а інші, наприклад О. Барабаш, вважають, що це вб'є саму суть добровільності. Підсумовуючи напрацювання останніх років, можна сказати, що наразі ми лише на етапі формування основ повноцінної медіації. Дослідники, звертаючись до практики Польщі чи Німеччини, намагаються виокремити спільні риси, аби оновити цивільний процес і вивести його за межі суто судового розгляду. Як на мене, основна ідея усіх дисертацій та статей останнього часу —

це спроба обґрунтувати, що медіація є вигідною не лише фінансово, а й з погляду збереження психологічного ресурсу сторін, що для цивільних спорів є важливим. Власне, тому дослідники продовжують активно досліджувати цю тему, намагаючись знайти формулу швидкої адаптації наших норм до європейського права. Виходить, що наукова думка зараз зосереджена не тільки на розробці нових концепцій, як на пошуку способів, як заставити вже існуючі закони реально працювати в українських реаліях, враховуючи вимоги ЄС. Ну і звісно, питання етики та підготовки самих медіаторів також залишається актуальним, бо від того, хто буде вести ці переговори, залежить взагалі доля всього інституту в Україні. Тому попереду ще значний обсяг роботи, і останні дослідження це тільки підтверджують, виділяючи все нові й нові проблеми, які раніше ми взагалі не помічали.

Метою дисциплінарної курсової є: Дослідити те як працює медіація в цивільних справах у нас в Україні та в країнах Євросоюзу. Також порівняю наш новий закон із європейськими правилами, щоб зрозуміти, які є основні відмінності та чому в Європі люди домовляються частіше, ніж у нас. Головне завдання — з'ясувати, що заважає медіації стати реально популярною серед українців. Зараз про медіацію говорять як про хорошу альтернативу звичайним судам. Всі знають, що судитися в Україні — це довго, нервово. Якщо подивитися на Європейський Союз, то там медіація вже давно стала нормою, яку регулює спеціальна Директива 2008/52/ЄС. Вона зробила так, щоб у всіх країнах Європи були схожі правила, особливо коли сперечаються люди з різних держав. У нас же закон про медіацію з'явився тільки наприкінці 2021 року. До цього медіатори працювали без гарантій, на власний ризик, без офіційного статусу. Коли порівнюєш наше право з європейським, то видно, що ми багато в чому просто скопіювали їхні ідеї. Основні принципи — щоб усе було добровільно, конфіденційно і щоб медіатор не ставав ні на чий бік, у нас прописані цілком нормально. Наприклад, те, що медіатора не можна залучати до участі у справі як свідка, є і в нас, і в ЄС. Це важливо, бо так люди можуть чесно розповідати про свої проблеми, не боячись, що це потім використають проти них. Але є й великі

різниці, наприклад у багатьох країнах Європи, як от в Італії, медіація іноді є обов'язковою ти просто не можеш піти до суду, поки не спробуєш домовитися. У нас же це поки що тільки за бажанням. Ще в Європі набагато простіше виконати те, про що домовилися, там відповідний документ медіатора наділений значною юридичною силою. У нас із цим поки складніше: часто треба йти до нотаріуса або все одно звертатися в суд, щоб ці домовленості стали офіційними для виконавчої служби. Крім самих законів, заважає ще й наш менталітет. Багато хто в Україні досі думає, що справедливість — це коли суддя стукнув молотком і сказав, хто винен. Компроміс часто сприймають як слабкість. У Європі ж люди більше рахують свій час і гроші, тому розуміють, що краще узгодити умови до початку процесу, ніж роками сидіти в судах.

Вдповідно до мети розглянемо такі завдання:

1. Розберемося взагалі з самим поняттям медіації і чому вона вважається кращою за звичайні суди.
2. Глянемо на закони ЄС, особливо на ту саму Директиву 2008/52/ЄС, щоб бачити їхні стандарти.
3. Оцінимо наш український шлях, зокрема те, що змінилося після прийняття закону в 2021 році.
4. Порівняємо принципи медіації — добровільність і конфіденційність — у нас і в Європі.
5. Подивимося, як виконуються угоди, які підписали в медіатора, і чи легко це зробити на практиці.
6. Спробуємо знайти головні проблеми медіації в Україні та подумати, що з європейського досвіду нам би реально підійшло.

Об'єкт дослідження: Взагалі, це досить широке поняття, бо вона охоплює все те, що відбувається між особами які ввійшли в суперечку, та незалежним посередником медіатором у самому процесі того, як вони шукають компроміс. Тобто об'єктом тут виступає не просто теорія з кодексів, а саме жива практика того, як сторони намагаються порозумітися самотійно, не чекаючи, що за них усе вирішить суддя. Ми розглядаємо ці відносини у порівняльному аспекті, як

вони зараз лише починають формуватися в Україні після закону 2021 року, і як це вже багато років успішно працює в країнах Євросоюзу за їхніми правилами. По суті, об'єкт — це весь механізм позасудового врегулювання суперечок, де головним є не рішення, прийняте вищим органом, а добровільна згода людей, і те, як така взаємодія взагалі вписується в правове поле різних держав.

Предмет дослідження: Загалом, предметом є не просто теоретичні міркування а конкретна законодавча база, передусім Закон «Про медіацію» прийнятий у 2021 році, а також окремі положення Цивільного процесуального кодексу України, також окремо варто звернути увагу на європейський аспект, де основну роль відіграє Директива 2008/52/ЄС, яка по суті і задає стандарти для всього ЄС. Крім самих текстів нормативних актів, предметом вивчення є практичні механізми того, як саме працюють принципи конфіденційності та добровільності в обох правових системах. Також сюди я віднесла б аналіз вимог до статусу медіатора та, що дуже важливо для практики, вивчення процедур примусового виконання тих угод, які люди підписують після переговорів. По суті, предметом є весь цей комплекс правових інструментів, через які медіація стає реальною і законною заміною звичайному судовому розгляду цивільних справ у нас і в Європі.

Теоретичною основою дослідження є: на чому базується ця робота, то теоретичною основою дослідження стали напрацювання як наших українських вчених, так і західних спеціалістів, які вже є давно досвідченими у цій сфері. Взагалі, я спиралася на праці таких авторів, як Н. Мазаракі, Т. Цувіна, Л. Кузнєцова — це ті люди, які в Україні фактично просували ідею медіації ще до того, як з'явився офіційний закон у 2021 році. Також не обійшлося без праць західних класиків, наприклад, Роджера Фішера та Вільяма Юрі, чия Гарвардська модель переговорів по суті є фундаментом для всього світу. Окрім наукової та навчальної літератури, теоретичну основу становлять численні наукові статті де розбираються тонкощі конфліктології та цивільного процесу. Велику роль тут грають коментарі до європейських директив, зокрема до Директиви 2008/52/ЄС,

бо саме там закладені ті стандарти, до яких ми зараз намагаємося вдосконалити наше право.

У першому розділі визначені теоретичні основи про загальне розуміння що таке медіація, тобто пояснюється, що це таке і чому про неї зараз так багато говорять. Я тут не робила акцент лише на визначеннях, а більше показала саму суть як це вирішити спір без класичного судового розгляду. Також я хотіла відобразити головну ідею в тому, що сторони не чекають рішення судді, а пробують самі домовитися, просто за допомогою нейтральної людини. Окремо в цьому розділі звертається увага саме на ті речі, без яких медіація не має сенсу. Наприклад, якщо людина не хоче брати участь то її ніхто не має права змушуват, або якщо немає довіри до самого процесу тоді нічого не вийде. Тому тут пояснюється, що важливими є добровільність, закритість інформації та те, що медіатор не підтримує жодну зі сторін. Ще один момент, який тут піднімається — це порівняння з іншими способами вирішення спорів. Показано, що медіація не єдина така процедура, але вона відрізняється тим, що рішення тут не нав'язується ззовні. На відміну від суду чи арбітражу, результат залежить тільки від самих учасників. А в кінці розділу коротко розглядається, що в цьому підході хорошого, а що не зовсім. З одного боку, це швидше і менш формально, з іншого — все тримається на бажанні сторін домовитися. Якщо цього немає, тоді ніяка медіація не допоможе. Тому перший розділ більше дає загальну картину, щоб далі вже можна було глибше аналізувати тему.

Другий розділ міждисциплінарної курсової роботи відображає результати аналізу як влаштована медіація в Європейському Союзі. Головна особливість тут у тому, що європейці не просто написали закони, а створили реальну систему, де Директива 2008/52/ЄС виступає лише фундаментом. Ми проаналізували, як у ЄС медіаційну угоду прирівняли до судового рішення і чому принцип конфіденційності там — це не пусті слова, а залізне правило, яке захищає медіатора від викликів у суд як свідка. Ми спеціально порівняли різні моделі, бо в кожній країні свій підхід. Наприклад, німецька модель тримається на повній добровільності та авторитеті судді-медіатора, тоді як в Італії без спроби

примирення позов у вас просто не візьмуть. Також ми торкнулися теми цифрових платформ, які в Скандинавії дозволяють закрити цивільний спір прямо в телефоні за вечір. Загалом, цей розділ показує, що європейський успіх — це не копіювання одного шаблону, а комбінація фінансових стимулів (як повернення збору в Польщі чи Румунії) та нової етики адвокатів. Для України цей досвід є ключовим, бо ми зараз проходимо той самий шлях гармонізації законодавства, намагаючись зробити медіацію не дивиною, а щоденною юридичною практикою.

У третьому розділі роботи окреслено заходи ми переходимо до порівняння: як медіація приживається в Україні та що ми можемо запозичити в ЄС. Головний висновок тут такий — хоча наш закон 2021 року багато в чому копіює європейські норми, на практиці між нами ще велика прірва. Якщо в Європі медіація — це вже звична і вигідна процедура, то в нас вона поки сприймається як додаткова, не обов'язкова опція, яку сторони часто просто ігнорують. Ми детально розібрали, чому в цивільному процесі України медіація досі не стала "хітом". Проблема не лише в законах, а й у звичці людей судитися до останнього. У розділі ми пропонуємо конкретні кроки, що варто взяти в сусіди: наприклад, італійську модель обов'язкової першої зустрічі або польські фінансові бонуси, коли частину судового збору повертають тим, хто помирився. Окрему увагу приділено перспективам. Ми прийшли до того, що майбутнє української медіації — за цифровими платформами (на кшталт "Дії") та спеціалізацією медіаторів. Оскільки після війни суди будуть завалені справами, медіація має стати не просто "можливістю", а реальним рятувальним колом для всієї правової системи. Розділ підсумовує: щоб механізм запрацював, нам треба змінювати не лише статті кодексів, а й саме мислення юристів і клієнтів

Розділ 1. Теоретико-правові засади медіації як способу вирішення цивільних спорів

1.1. Поняття, сутність та принципи медіації

Медіація – правова послуга, що полягає у позасудовій чи судовій процедурі врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення переговорів між сторонами конфлікту (спору) за допомогою одного або декількох медіаторів з відповідним фаховим рівнем освіти [4, с.5].

Розбираючи те, що ж таке медіація насправді, доцільно відійти від формалізованих словникових дефініцій і розглянути це як практичне явище. Загалом медіація виступає інструментом цивілізованого врегулювання спору. Якщо в суді ми маємо справу з строгою процедурою де є виграшна сторона і сторона, що зазнала поразки, у цьому випадку суть полягає в іншому. Медіація постає як добровільний діалог, де сторони за допомогою медіатора намагаються самі знайти вихід, який би їх влаштував. Це не просто альтернатива суду, це спроба зберегти людські чи ділові стосунки, що в цивільних справах часто є важливішим за самі гроші чи майно. В Україні ми тільки нещодавно, у 2021 році, отримали повноцінний закон про це, хоча в Європі медіація вже давно є частиною правової культури. Сутність цього явища полягає у зміні позицій сторін, люди перестають бути просто пасивними учасниками процесу, над якими чинять правосуддя, і стають активними творцями свого рішення. Медіатор тут не суддя і не керівник, він лише посередник, такий собі модератор, який сприяє налагодженню взаєморозуміння між сторонами, незважаючи на наявні конфлікти та емоційне напруження. Коли ми говоримо про право ЄС, то там медіація регулюється спеціальною Директивою 2008 року, і головна її ідея — зробити правосуддя ближчим і дешевшим для людей. Сутність процесу в тому, що він гнучкий. Тут немає заздалегідь чітко визначених процедурних моделей, як у суді, де кожне слово фіксується. Уявіть собі сімейну суперечку чи поділ спадщини — в судовому залі це постійна напруга а в медіації це може стати точкою примирення. Власне, тому медіація так активно просувається в європейському праві, а тепер і в нашому. Це спосіб розв’язати проблему без того,

щоб роками чекати на рішення судді, яке все одно може нікого не задовольнити. Пріоритетними є інтереси сторін, а не формальні норми кодексу.

Тепер щодо принципів, на яких усе це тримається. Вони є фундаментом, і якщо хоча б один випадає, вся конструкція руйнується. Першочерговим є принцип добровільності, тобто ніхто не може змусити вас домовитися, і ви можете піти з медіації в будь-яку секунду. Наступний принцип конфіденційності — це мабуть, те, за що медіацію люблять найбільше, все, що було сказано в кабінеті медіатора, ніколи не вийде за його межі. Більше того, медіатора не можна викликати до суду як свідка, це дозволяє людям вільно викладати свої інтереси та аргументи та не боятись, що це потім використають проти них. Також принципово важливою є нейтральність медіатора. Він має бути абсолютно емоційно нейтральним та вільно викладати свої інтереси та аргументи до того, яка сторона здобуде перемогу. Йому байдуже на результат, йому важливо, щоб сторони самі дійшли до спільного рішення. Він не має права ставати на чийсь бік, навіть якщо йому здається, що хтось об'єктивно правий. Не можна забувати і про рівність прав. У медіації немає "позивача" чи "відповідача" у класичному розумінні. Тут є дві сторони, які мають абсолютно рівні шанси бути почутими. Медіатор забезпечує належний баланс інтересів сторін. Ну і останній принцип — самовизначення, тут тільки самі сторони вирішують, підписувати їм угоду чи ні. Ніякого тиску, без надання рекомендацій від медіатора. Досягнення домовленості є результатом самих сторін, а не заслуга системи. Саме ці принципи роблять медіацію такою популярною в країнах ЄС і, сподіваюся, скоро зроблять її звичною і в Україні. Це перехід від права сили до сили права і розуму. У підсумку можна зазначити, що медіація вчить нас, що конфлікт не є критичною ситуацією, а просто складне завдання, яке можна вирішити, за умови налагодження конструктивного діалогу.

1.2. Місце медіації серед альтернативних способів вирішення спорів

Медіація є способом вирішення або врегулювання конфлікту (спору), який виникає в різних сферах життєдіяльності — політичній, соціальній, економічній,

організаційній, культурній [3, с.20} Якщо розбиратися, де саме в нашій юридичній системі знаходиться медіація, то треба спочатку зрозуміти, що вона не є єдиною у своєму роді. Взагалі, в праві України та Європейського Союзу є низка інших способів, як вирішити з конфлікт без класичного суду, і це називають альтернативним вирішенням спорів. Проте медіація тут займає особливе, я б навіть сказала, центральне місце, вона є більш адаптивною серед усіх інших варіантів. Якщо її порівнювати зі звичайними переговорами, то побачимо суттєву різницю. У переговорах сторони часто просто перебувають у стані конфлікту або не досягають прогресу через високий рівень емоційного напруження. Власне, саме посередник медіатор і робить цю процедуру унікальною. Він не виконує функцій судді та не встановлює винуватість сторін, а організовує процес взаємодії так, щоб люди нарешті почули не образи, а реальні пропозиції. Це проміжна форма: не звичайне неформальне спілкування, але й не формалізоване судове провадження, де кожна дія регламентована. Якщо піти далі й порівняти медіацію з третейськими судами чи арбітражем, то тут різниця ще детальніша. В арбітражі ви все одно віддаєте свою долю в руки третьої особи. Арбітр послухав вас, послухав опонента і виніс рішення, яке може жодну з сторін невлаштувати. Медіація ж працює зовсім навпаки. Тут жодна «третя сторона» не має права диктувати умови. Місце медіації в системі альтернативного вирішення спорів це територія максимальної свободи. Це єдиний спосіб, де результат на 100% залежить від самих учасників. У праві ЄС це дуже цінують, бо вважається, що добровільна домовленість набагато міцніша за примусове рішення. Європейська Директива 2008/52/ЄС якраз і ставить медіацію на перше місце, бо це найшвидший і найдешевший шлях до спокою. В Україні ми зараз намагаємося підтягнути наше законодавство до цих стандартів, і наш закон 2021 року — це якраз спроба дати медіації законне місце поруч із класичним правосуддям. Варто також згадати про такий аспект, як консиліація. Багато хто їх плутає, але якщо придивитися, то в консиліації примиритель може сам пропонувати варіанти виходу, а медіатор зазвичай цього уникає, щоб залишитися нейтральним. Тому медіація — це найбільш психологічно

орієнтований метод. Вона ідеальна для тих випадків, де конфлікт зачіпає особисті стосунки, наприклад, при розлученні чи в сімейному бізнесі. Суддя просто поділить майно пополам, а медіатор допоможе домовитися так, щоб сторони зберігали базовий рівень взаємної поваги при подальшій взаємодії. І в цьому контексті Медіація займає позицію механізму примирення сторін, тоді як арбітраж чи суд здійснюють функцію остаточного вирішення спору, який просто обмежує частину прав у одного і віддає іншому. Цікаво також глянути на те, як медіація взаємодіє з державним судом. У нашому ЦПК зараз з'явилася процедура примирення сторін за участю судді. На перший погляд це те саме, але насправді ні. Суддя все одно залишається представником влади, він обмежений законом і часом. Медіація створює умови для гнучкого підходу до вирішення спору. Ви можете домовитися про речі, які не можуть бути закріплені у судовому рішенні, зокрема вибачення, спільні заходи для примирення або надання послуг замість грошових виплат. Саме ця неформальність і ставить медіацію на вищому рівні за інші методи в плані інноваційності. В Європі це називають «правосуддям з людським обличчям». Власне, місце медіації серед альтернатив — це місце інструменту, який не просто закриває справу, а справді вирішує проблему. В підсумку варто додати, що конфіденційність медіації робить її фаворитом для бізнесу. В арбітражі чи суді все може стати публічним, а в медіації все залишається в таємниці. Це величезний плюс, який виділяє її серед інших альтернативних вирішення спорів. Таким чином, ми бачимо, що медіація — це не просто «одна з багатьох», це найбільш продумана і глибока процедура. Вона дозволяє людям залишатися людьми навіть під час серйозних спорів. Для України, яка зараз адаптує своє право до європейських норм, розвиток медіації — це не лише тимчасова тенденція, а необхідність. Це спосіб навчити суспільство домовлятися, а не воювати. Яюсь так і виглядає сучасна карта вирішення спорів, де медіація стає головним орієнтиром для тих, хто метою є фактичне врегулювання конфлікту, а не лише отримання судового документа.

1.3. Переваги та недоліки медіації у цивільних спорах

Коли ми починаємо розбирати тему медіації, то перше, що кидається в очі — це те, як її наразі активно популяризують як універсальний засіб вирішення проблем судової системи. Але якщо чесно, то як і будь-яка юридичний механізм, вона має свої плюси та недоліки, які в підручниках часто описуються надто узагальнено та формально. Якщо говорити прямо, медіація — це просто спроба домовитися без криків у залі суду. І тут є купа нюансів. Перша і найочевидніша перевага, про яку всі знають — це швидкість. В у цивільних судах України розгляд справ нерідко затягується на роки. В медіації все по-іншому: ви сіли, поговорили і, якщо є бажання, за пару годин владодили конфлікт, який міг тягнутися роками. Для звичайної людини, яка не хоче жити в стресі, це величезний плюс. Другим важливим аспектом є фінансове питання, оскільки судовий процес на сьогодні є доволі витратним. Судовий збір постійно росте, адвокати беруть за кожен вихід у засідання, а також експертизи, копії, роздруківки. В медіації ви профінансували разом на одного медіатора і все. Це справді дешевше, особливо якщо справа стосується якихось дрібних боргів чи поділу старого майна, де судові витрати можуть перевищити саму суму спору. А також, не забуваємо про конфіденційність. Суди в нас публічні, рішення висять у реєстрах, і будь-яка людина може прочитати про твої сімейні конфлікти чи борги. В медіації все, що ви сказали, залишається в тій кімнаті. Це дуже важливо для бізнесу або коли люди розлучаються і не хочуть, щоб діти чи сусіди знали всі подробиці. Ще одна вагома перевага — це те, що в медіації немає переможеного. У судовому процесі одна зі сторін зазвичай залишається незадоволеною, оскільки суддя ухвалює рішення відповідно до закону, а не до суб'єктивного уявлення про справедливість. Медіатор допомагає знайти такий варіант, щоб сторонам було добре. Це особливо важливо в цивільних справах, де сторони — не чужі люди. Але, чесно кажучи, мінуси тут також є, і вони іноді перекреслюють усі плюси. Найголовніший мінус — це повна добровільність. якщо одна зі сторін є неконструктивною та не зацікавлена у врегулюванні спору, медіація в такому випадку може виявитися неефективною. примусове залучення

сторони до медіації є неможливим. У результаті може скластися ситуація, коли одна сторона зацікавлена у мирному врегулюванні та несе витрати на медіатора, тоді як інша ігнорує процес або бере в ньому участь формально, що не приводить до досягнення результату. Натомість у судовому процесі, незалежно від поведінки сторін, рішення у справі все одно буде ухвалено. Крім того, проблемою залишається рівень професійної підготовки медіаторів. Попри зростання їх кількості, якість надання послуг є нерівномірною. У разі недостатньої кваліфікації медіатор не завжди здатен забезпечити баланс інтересів сторін, що може призвести до домінування однієї зі сторін у процесі. На відміну від судового розгляду, де суддя здійснює процесуальний контроль, у медіації значною мірою все залежить від професійності та неупередженості посередника. Ще один мінус — це нерівність сил. Якщо одна сторона багата і має купу адвокатів, а інша — звичайна людина, то в медіації сильніший може просто маніпулювати слабшим. Медіатор має бути нейтральним, але він теж людина. Бувають випадки, коли людину просто спонукаю до не вигідної угоди, бо вона втомилася і хоче, щоб це швидше закінчилося. А потім апеляцію вже не подаси, бо сам же підписав. Це реальний ризик для тих, хто не дуже розбирається у праві. Крім того, медіація підходить не для всього. Якщо треба встановити юридичний факт або якщо справа стосується інтересів дітей, де держава має все перевірити, то медіація може бути просто неможливою. у суспільстві зберігається тенденція довіри передусім до офіційних документів, засвідчених належним чином. Психологічно нам легше, коли вирішує держава, ніж коли ми самі про щось домовилися. Це такий наш менталітет, який важко зламати за один день.

На мою думку, медіація найбільш результативна за умови готовності сторін до співпраці та взаєморозуміння. Якщо сторони хочуть вирішити проблему то переваги тут очевидні: це швидко, приватно і дешевше. Але якщо стоїть мета ліквідувати опонента, то медіація буде просто тратою часу. В Україні ми тільки вчимося цим користуватися, і поки що в нас багато недовіри. Але як на мене, перспектива велика, оскільки судова система вже не справляється з

наявним обсягом позовів, яка на них валиться. Треба просто чітко розуміти: медіація — це не заміна суду, а якісний додаток, який може врятувати емоційний стан, якщо ним користуватися з розумно. зрештою, значно ефективніше один раз досягти конструктивного діалогу, ніж роками вести формалізоване процесуальне протистояння в суді. Саме такий підхід ми маємо зараз розвивати, дивлячись на досвід тієї ж Європи, де люди вже давно зрозуміли, що час — це гроші, а мир — це спокій.

Розділ 2. Правове регулювання медіації у праві Європейського Союзу

2.1. Нормативно-правова база медіації в ЄС

Коли ми починаємо розглядати, як саме медіація закріплена в європейському праві, то одразу стає зрозуміло, що це не якась одна система, а скоріше набір стандартів, до яких підтягуються всі країни-члени, взагалі. В ЄС на медіацію дивляться як на спосіб розвантажити суди, тому і нормативно-правова база там дуже детальна. Якщо говорити про фундамент, то основою є Директива 2008/52/ЄС. Власне, до її прийняття в кожній країні панував свій хаос, а цей документ нарешті ввів спільні поняття. Що важливо для нас, як для майбутніх юристів, так це те, що Директива чітко прописала: медіація — це не просто розмова, а процедура з юридичними наслідками. Зокрема, вона зафіксувала принцип конфіденційності, тобто медіатор — це свідок, який не надає свідчень, якого не можна залучати до суду. Досить цікавим є те, як європейці вирішили питання з виконанням рішень. Раніше медіаційна угода була просто на папері, на який всім було байдуже. Але Директива 2008 року зобов'язала держави створити механізм, щоб таку угоду можна було зробити обов'язковою, як рішення суду. Окрім цього, в ЄС активно діють Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, наприклад, № R (98) 1, яка стосується саме сімейних справ. У Європі вважають, сімейні конфлікти мають переважно приватний характер, що ускладнює їх розгляд у публічному судовому процесі, тому нормативно стимулюють людей йти до медіаторів. У деяких країнах, як-от в Італії чи Румунії, це законодавчо закріплено настільки жорстко, що без спроби медіації позов у цивільній справі у вас просто не візьмуть. Це так звана модель «обов'язкової медіації», яка викликає багато суперечок, але реально економить державні гроші. Окремо варто зупинитися на тому, як регулюється етика медіатора. В ЄС діє Європейський кодекс поведінки медіаторів. Хоча це не закон у класичному розумінні, але в Європі репутація репутація має більшу вагу, ніж офіційне документальне підтвердження. Якщо медіатор підписався під кодексом і порушив тоді його кар'єрі кінець. Це забезпечує ту саму нейтральність і незалежність, про яку ми так багато розповідають. Також не можна забувати про

Директиву 2013/11/ЄС, яка стосується споживчих спорів. Вона стимулює великі компанії впроваджувати механізми оперативного врегулювання спорів із клієнтами без звернення до суду. Для європейського права характерно, що споживач виступає слабшою стороною у правовідносинах тому нормативна база ЄС створює для нього такі умови, щоб він міг захистити свої права буквально за кілька днів через онлайн-платформи. Якщо порівнювати європейські норми з нашим українським законом 2021 року, то видно, що ми намагалися максимально відобразити саме Директиву 2008 року. Проте, на мою думку, в Україні ще бракує цих чинників, які є в Європі. Наприклад, у багатьох країнах ЄС, якщо ти відмовився від медіації без поважної причини, а потім виграв суд, тебе все одно можуть змусити платити судові витрати. Це такий собі фінансовий тиск, який змушує людей думати раціонально. Також в ЄС дуже розвинене страхування відповідальності медіатора, що теж закріплено в підзаконних актах багатьох країн.

Отож якщо коротко щодо цього підрозділу, то слід зазначити, що нормативна база ЄС у сфері медіації — це гнучкий інструмент, який постійно оновлюється. Європейське законодавство постійно оновлюється а також зараз активно обговорюються норми щодо медіації в інтелектуальній власності та ІТ-сфері. Для України цей досвід є не просто цікавим, а обов'язковим до впровадження, адже гармонізація нашого законодавства з європейським — це вимога часу та нашого курсу на євроінтеграцію. Тільки через створення надійної юридичної бази ми зможемо вивести медіацію з розряду нетипової практики щоб вона стала щоденною юридичною практикою, як це вже давно зроблено в більшості розвинених країн Європи.

2.2. Особливості застосування медіації в країнах ЄС

Розглядаючи те, як медіація використовується в правовому полі Європейського Союзу, треба розуміти одну важливу річ: попри всі намагання Брюсселя уніфікувати законодавство, кожна країна все одно відстоює власну позицію. Власне, саме в цьому і полягає головна особливість європейського

досвіду — він не є монолітним. Якщо ми подивимося на те, як вирішуються цивільні спори в Німеччині, і порівняємо це з Італією, то здасться, що це взагалі різні юридичні світи. І для нас, як для студентів-правників, це своєрідне поєднання різних підходів і моделей є дуже повчальним, адже воно наочно показує, що один і той самий закон може функціонувати по-різному залежно від менталітету суспільства та сформованої судової практики. Почнемо з того, що в Європі існує чіткий поділ на країни, де медіація є добровільною, і де держава буквально за руку тягне сторони до примирення. Найяскравішим прикладом першого підходу є Німеччина тут панує принцип максимальної свободи. Німецький закон (Mediationsgesetz) не змушує нікого миритися силоміць. Водночас варто відзначити наявність механізму як судді-медіатора. Це такий спеціальний суддя, який не має права виносити рішення по вашій справі, але він може запропонувати вам сісти за стіл переговорів прямо в приміщенні суду. Це працює на авторитеті тобто люди бачать суддю, довіряють його професіоналізму, але при цьому не бояться судового рішення. Для німців медіація — це про якість і свідомість, а не формальне виконання вимог. Там медіатор є часто не просто юрист, а людина з додатковою освітою в психології чи конфліктології, що робить процес дуже глибоким. Абсолютно інша ситуація в Італії, і цей досвід нам зараз дуже часто популяризують як зразок для наслідування. Італійці в певний момент зрозуміли, що їхня судова система просто опинилася під кількістю позовів. Розгляд цивільної справи міг тривати по 10 років саме тому вони ввели обов'язкову першу зустріч із медіатором для більшості цивільних справ. Якщо ти не прийшов на цю зустріч то ти просто не зможеш піти в суд, багато хто сперечався, що це порушення прав людини, але цифри кажуть інше, величезна частина спорів припиняється саме на цьому першому етапі. Італійська особливість полягає в тому, що медіація тут є строгим механізмом, який відсіює дрібні спори ще на підході до суду. Якщо ми поглянемо на Францію, то тут медіація — це частина «судового менеджменту». Французький суддя є не просто арбітр, це людина, яка активно пропонує сторонам помирися на будь-якому етапі. Особливо це стосується трудових та

сімейних спорів. У Франції дуже розвинена система державних субсидій: якщо ти йдеш до медіатора за направленням суду, це може бути або безкоштовно, або за дуже символічні гроші. Це робить медіацію соціально доступною, а не просто витратною опцією для бізнесу. Варто також згадати про Північні країни, наприклад, Фінляндію чи Швецію. Там взагалі все по-іншому. У них медіація є частиною загальної культури компромісу. Скандинави за природою не люблять судитися. У них дуже популярна так звана «споживча медіація». Якщо у вас конфлікт з магазином чи авіакомпанією, ви звертаєтеся до спеціальної ради, де медіатори допомагають вирішити все онлайн. Це те, що в ЄС називають ODR (Online Dispute Resolution). Це максимально зручно тому що не треба нікуди їхати, не треба писати офіційні запити все це робиться через спеціальні цифрові платформи. Це та особливість, до якої Україні ще є куди розвиватися. Також треба сказати про спеціалізацію. В розвинених країнах ЄС медіація вже давно перестала бути просто безсистемною розмовою. Зараз є медіація в сфері медицини, медіація в IT-проектах, медіація при будівництві великих об'єктів. Медіатор у таких випадках — це вузький спеціаліст, який розуміє код, креслення чи медичні протоколи. Це дозволяє приймати рішення, які є технічно грамотними, а не просто юридично правильними. Аналізуючи все це, стає зрозуміло, що європейський шлях — це не про копіювання одного закону, а про створення цілої сфери примирення. В ЄС медіація тримається на трьох речах: довіра до кваліфікації медіатора, фінансові стимули і державна підтримка. Кожна країна комбінує ці елементи по-своєму. Наприклад, у Польщі зараз роблять акцент на господарську медіацію через палати торгівлі та промисловості, бо бізнесу потрібна швидкість. Для нас, як для майбутніх юристів, цей досвід показує, що медіація — це не просто альтернативний варіант, а серйозний інструмент, який вимагає від юриста зовсім інших навичок: не вміння сперечатися в суді, а вміння слухати і пропонувати варіанти. В ЄС це вже зрозуміли, і тому там медіація стала частиною професійної етики адвоката. І це, мабуть, найголовніша особливість, яку нам варто перейняти у Європи, незалежно від того, яку саме модель ми виберемо для впровадження в Україні.

2.3. Практика використання медіації у цивільних спорах у державах ЄС

Коли ми починаємо детально розбирати, як саме працює медіація в країнах Європейського Союзу, стає зрозуміло, що це вже давно щось не типово для юристів, а цілком звичний інструмент. Якщо в Україні ми тільки-тільки звикаємо до того, що можна не звертатись в суд з кожної дрібниці, то в ЄС це вже частина правової культури. Головним рушієм тут стала Директива 2008/52/ЄС. Вона ніби дала всім загальний план, але кожна країна інтерпретувала його по-своєму. На практиці це виглядає як великий експеримент: одні держави застосовують нормативно-правові механізми впливу на громадян, тоді як інші стимулюють їх за допомогою фінансових інструментів. Як на мене, саме в цьому різноманітті і криється відповідь на питання, чому в Європі суди не такі перевантажені справами, як у нас. Найбільш яскравий приклад суворого підходу — це, звісно, Італія. Там ситуація була просто критична: цивільні справи могли тягнутися по 8–10 років. Держава зрозуміла, що так далі не можна, і ввела обов'язкову медіацію. Наприклад, якщо у вас суперечка через оренду квартири чи ви не поділили спадок з родичами, ви просто не зможете подати позов, поки не принесете документ від медіатора, що ви хоча б намагалися поговорити. Порівняно з іншими країнами, де все добровільно, італійська модель спочатку викликала купу хейту від адвокатів. Вони кричали, що це порушує права людини на суд. Але цифри кажуть інше: зараз в Італії величезна кількість спорів закривається на першій же зустрічі. Іноді людей потрібно просто змусити сісти за стіл переговорів, щоб вони зрозуміли, що домовитися дешевше, ніж судитися. Зовсім інша ситуація спостерігається в Німеччині, де високий рівень довіри до судової системи сприяв успішному розвитку моделі судової медіації. Уявіть ситуацію: два сусіди судяться через дерево, яке затінює ділянку. Замість проведення кількох судових засідань суддя може запропонувати сторонам звернутися до судді-медіатора для спроби врегулювання спору. Цей медіатор — теж суддя, але він не буде виносити вирок, він просто допоможе їм знайти компроміс. Якщо вони домовляться, це рішення стає офіційним документом. Це

хороше порівняння: якщо італійці діють через примус «до суду», то німці пропонують мир «всередині суду». Практика показує, що такий підхід дуже добре працює в сімейних справах, де треба зберегти нормальні стосунки заради дітей, а не просто отримати сухе рішення про аліменти. Якщо брати Францію, то там акцент зміщений на економію державних коштів. Французькі судді мають право «рекомендувати» медіацію на будь-якому етапі. Більше того, держава там справді допомагає бідним: якщо у вас немає грошей на медіатора, вам дадуть субсидію. Це важливе порівняння з Україною, де медіація поки що вважається послугою «для багатих» або для великого бізнесу. У Франції ж це соціальний інструмент. Вони порахували, що дешевше оплатити послуги медіатора, ніж утримувати цілий штат суддів та секретарів для розгляду дрібного позову про поділ старого майна. Цікавий досвід мають Нідерланди, де медіація майже повністю пішла в онлайн. У них є цілі платформи, де можна розв'язати цивільний спір, не виходячи з дому. Наприклад, ви купили неякісний товар у магазині. Замість того, щоб писати скарги в усі інстанції, ви заходите на сайт, підключається нейтральний посередник, і ви в чаті вирішуєте питання за вечір. Таке порівняння з вітчизняними бюрократичними процедурами є досить показовим. Нідерландці зрозуміли, що в 21 столітті правосуддя має бути в телефоні. Це дуже перспективно для України, особливо враховуючи наш успіх з «Дією», але нам поки що бракує саме довіри до таких онлайн-рішень. Варто також згадати про фінансові стимули в Польщі та Румунії. Там діє правило: якщо ви помирилися через медіацію, держава повертає вам частину судового збору. Це, мабуть, найбільш зрозумілий стимул для будь-якої людини. Порівняйте самі: або ви платите повну суму і чекаєте рішення рік, або ви домовляєтеся, економите час і ще й отримуєте гроші назад від податкової. В Румунії, до речі, медіатори часто працюють прямо в будівлях судів, щоб людина, яка прийшла з позовом, могла одразу зайти за консультацією. Це створює відчуття доступності, а не якоїсь складної юридичної процедури. Ще один важливий аспект європейської практики — це роль адвокатів. У багатьох країнах ЄС, наприклад, у Бельгії, адвокат зобов'язаний роз'яснити клієнту, що таке медіація, ще на першій

консультації. Якщо він цього не зробить, його можуть навіть оштрафувати. Це показує що у порівнянні з вітчизняним підходом, де інколи простежується орієнтація на тривалість процесу, що може зумовлювати менш зацікавлену позицію щодо мирного врегулювання спору. В Європі ж адвокат-медіатор — це престижно, і це цінується клієнтами вище. Підсумовуючи цю європейську технологію, можна виділити кілька головних висновків. По-перше, практика ЄС довела, що медіація — це не заміна суду, а його розвантаження. По-друге, немає значення, як ви привели людей до медіатора — через закон (як в Італії) чи через гроші (як у Польщі) — головне, що це працює. По-третє, успіх залежить від довіри. У цивільних справах, де люди часто керуються емоціями, нейтральний посередник стає тим посередником, який не дає конфлікту перетворитися на війну. Для України цей досвід є критично важливим. Нам не треба вигадувати технологію, треба просто подивитися, що краще працює у сусідів. На мою думку, нам ближча польська чи італійська моделі, бо без певних стимулів наша система медіації буде розвиватися ще дуже довго. Європа показує нам, що правосуддя може бути людяним, швидким і дешевим, і медіація в цивільних справах — це саме той шлях, яким нам варто йти, якщо ми хочемо реально змінити ситуацію в наших судах. Врешті-решт, сутність цивільного права — це приватний інтерес, а хто краще за самих людей знає, як захистити їхній інтерес, якщо дати їм для цього правильні інструменти.

Розділ 3. Правове регулювання медіації в Україні та порівняльний аналіз з правом ЄС

3.1. Законодавче регулювання медіації в Україні

Медіація в Україні і в країнах ЄС ніби про одне й те саме, але виглядає і працює по-різному. У Європейському Союзі певну основу задала Директива 2008/52/ЄС. Вона не детально пояснила, а швидше задала рамки що це за процедура і які мінімальні умови мають бути, щоб вона взагалі вважалась медіацією. Далі вже кожна країна почала робити по-своєму, і через це немає якоїсь однієї однакової моделі. У результаті в одних державах медіація більше пов'язана із судом, і судді можуть активно пропонувати сторонам спробувати домовитися. В інших — вона існує окремо і використовується ще до того, як справа доходить до суду. Але при всій цій різниці є базові речі, які майже ніде не змінюються: сторони не змушують брати участь, медіатор не встановлює правоту сторін, а допомагає просунути процес врегулювання і те, що сторони обговорюють, не має потім використовуватися проти них у суді. Також важливо, що домовленість можна оформити так, щоб вона мала реальні правові наслідки. В Україні історія трохи інша. Довгий час медіація існувала більше як щось альтернативне праву тобто її застосовували, але без чіткої законодавчої опори. Ситуація трішки змінилася після появи Закон України «Про медіацію», який нарешті закріпив основні правові норми. Там теж прописані ті ж принципи: добровільність, конфіденційність, нейтральність, рівність сторін. Але якщо дивитися не на закон, а на те, як це виглядає на практиці, то поки що це не зовсім той рівень, що в багатьох країнах ЄС. У нас суд може лише запропонувати сторонам спробувати домовитися, але це не виглядає як щось, що реально впливає на процес. У Європі часто підхід інший, там не просто дозволяють медіацію, а створюють умови, щоб її використовували. Це може бути швидше, дешевше або навіть обов'язково для певних спорів. Тобто сторонам вигідно хоча б спробувати вирішити питання без суду, і це відчувається не лише в законі, а й у практиці. Ще один момент — сприйняття. У багатьох країнах ЄС медіація вже давно не викликає питань, це звичайний інструмент. В Україні ж вона тільки

входить у звичку. Закон є, але довіри ще не так багато, і сторони часто обирають суд просто тому, що це зрозуміліше. Тому якщо підсумувати без зайвих досконалих формулювань: правила в Україні і в ЄС загалом схожі, але в Європі це вже реально працює як повноцінний механізм, а в нас поки що більше виглядає як можливість, якою ще не всі користуються.

3.2. Особливості застосування медіації у цивільному процесі України

Якщо подивитися, як медіація виглядає саме в межах цивільного процесу в Україні, то це не той випадок, коли без неї не можна рухатись далі. Вона є, але працює як додаткова опція. Після того як прийняли Закон України «Про медіацію», з'явилися правила, визначили, хто такий медіатор і як усе має відбуватись, але сам судовий розгляд від цього не став залежним від медіації. Тут ключова річ у тому, що ніхто нікого не змушує домовлятись. Хочуть сторони — сідають і пробують вирішити питання без суду, не хочуть — просто йдуть далі по процедурі. І на практиці це сильно впливає: багато хто навіть не розглядає медіацію, особливо коли вже є напружений конфлікт і кожен наполягає на своєму. Ще одна особливість — відсутність чіткого моменту, коли її потрібно застосовувати. Це не окрема стадія процесу. Можна звернутися до медіатора до суду, можна вже під час розгляду, а можна взагалі цього не робити. Через це вона ніби існує «поруч», але не входить у сам механізм розгляду справи. Суд у цьому випадку не є активним учасником. Він не проводить медіацію і не контролює переговори. Максимум — може сказати сторонам, що є варіант вирішити спір мирно, але це не обов'язково і не впливає на подальший розгляд. Якщо сторони відмовляються, все йде за стандартною процедурою. Якщо ж сторони все-таки знаходять спільне рішення, вони можуть оформити це як мирну угоду і подати до суду, після затвердження така угода вже має юридичну силу. Але на практиці це трапляється не так часто, бо сам підхід ще не дуже поширений. Відчутно впливає і ставлення людей. Багато хто звик, що спір має вирішити суддя, а не самі сторони. Переговори часто сприймаються як щось ненадійне або другорядне, особливо це видно у справах, де конфлікт уже зайшов далеко і

сторони не готові поступатися. Також не всі добре розуміють, як це працює, для частини людей медіація — це щось нове і не до кінця зрозуміле. Через це її просто оминають, навіть не намагаючись використати. Тому якщо сказати простіше: медіація в цивільному процесі України є, але вона не обов’язкова, не «вбудована» в сам процес і багато в чому залежить від самих сторін. Закон створив основу, але в реальності цей механізм ще тільки поступово починає використовуватись і не став звичним інструментом для більшості.

3.3. Порівняльно-правовий аналіз регулювання медіації в ЄС та Україні

Коли починаєш порівнювати, як саме врегульована медіація в Україні і в державах Європейського Союзу, то швидко стає зрозуміло що формально підхід схожий, але відчуття від практики зовсім різне. У ЄС орієнтиром стала Directive 2008/52/EC, але вона не привела всі країни до спільного зразка, скоріше задала напрям — що вважати медіацією і які базові умови мають бути дотримані. А далі кожна держава вже робила по-своєму. Через це в Європі немає одного підходу, який працює скрізь однаково. У деяких країнах медіація тісно пов’язана із судом: суддя може прямо під час розгляду сказати сторонам, що є сенс спробувати домовитися. В інших є окремою історією, до якої звертаються ще до подання позову. Але ключове тут що це справді використовується. Люди не сприймають медіацію як щось зайве, а часто бачать у ній нормальний спосіб швидше закрити питання. В Україні ситуація складалась інакше. Довгий час про медіацію більше говорили, ніж реально її застосовували. Вона існувала, але без чіткої законодавчої основи. Після появи Закон України «Про медіацію» з’явилися правила, визначили основні речі, як це має працювати. І якщо дивитися на сам закон, то він виглядає цілком логічно і багато в чому повторює європейський підхід. Але коли доходить до практики, різниця відчувається. В Україні медіація поки що не стала звичним кроком перед судом. Її можна використати, але це залежить тільки від бажання сторін. Суд не наполягає, не зупиняє процес, якщо сторони не хочуть пробувати домовитися. У результаті більшість просто йде

стандартним шляхом — через розгляд справи. У країнах ЄС усе виглядає більш практично. Там не лише дозволяють медіацію, а й створюють ситуацію, коли її використання має сенс. Це може бути швидше вирішення спору, менші витрати або навіть вимога пройти цей етап у певних справах. Тобто сторони мають реальну причину хоча б спробувати домовитися. Ще один момент — це ставлення. У Європі медіація вже не викликає питань, це звична практика. В Україні ж багато хто досі вважає, що якщо вже є спір, то його має вирішити суддя. Переговори сприймаються як щось ненадійне або таке, що не дає гарантії результату. Відрізняється і поведінка суду. У країнах ЄС судді можуть бути більш активними у цьому плані — фактично підштовхувати сторони до мирного врегулювання. В Україні суд залишається більш нейтральним: він не втручається і не впливає на вибір сторін. Це залишає свободу, але не додає мотивації використовувати медіацію. Щодо результату, то в обох випадках домовленість може отримати юридичну силу. Але в ЄС це відбувається частіше, бо сама процедура більш звична для сторін і вони частіше доходять до результату. Якщо підсумувати без зайвих складних формулювань, то різниця не стільки в законах, скільки в тому, як вони працюють. У Європейському Союзі медіація — це вже нормальний робочий інструмент. В Україні — це поки що можливість, яка є, але використовується не так активно, як могла б. І виглядає, що справа тут не лише в нормах, а й у звичках і довірі до самого механізму.

3.4. Перспективи розвитку медіації в Україні з урахуванням досвіду ЄС

Коли ми сьогодні говоримо про те, куди рухається наша юридична система, то питання медіації впливає саме собою. Чесно кажучи, Україна зараз перебуває в такому стані, що механічно відтворювати європейські закони вже не вийде необхідно враховувати, як вони будуть адаптовані до нашого національного контексту. Перспективи в нас непогані, особливо після того, як нарешті прийняли закон, але, як на мене, проблема в мисленні людей. Наші люди звикли, що «справедливість» часто сприймається як результат судового рішення,

тоді як медіація досі асоціюється у багатьох із неформальним спілкуванням, хоча в ЄС вона вже давно виступає серйозним інструментом для вирішення бізнес-спорів. Якщо дивитися на те, серед того, що доцільно перейняти з європейської практики, передусім варто відзначити італійський досвід. Чому? Бо там медіацію зробили обов'язковою для багатьох цивільних справ. В Україні суди наразі перевантажені справами невеликої складності, включаючи спори щодо аліментів, поділу майна та сусідських відносин. Якщо б ми ввели запровадження правил, за яким перед зверненням до суду сторони зобов'язані хоча б провести попередню консультацію з медіатором, могло б суттєво зменшити навантаження на суди, звісно, спочатку всі будуть обурюватися, як це було в тій же Італії, але потім зрозуміють, що домовитися за один день краще, ніж нести значні витрати на правничу допомогу та очікувати судового рішення протягом тривалого часу. Ще один цікавий приклад це судова медіація, як у Німеччині. У нас часто не довіряють приватним структурам, попри наявні проблеми, суд усе ж користується певним рівнем довіри. Перспектива розвитку медіації в Україні може піти шляхом навчання самих суддів або створення спеціальних кабінетів при судах, де сторони можуть просто емоційно розвантажитися і знайти компроміс. Досвід ЄС каже, що медіація працює лише тоді, коли вона зручна. Тобто людина має прийти в суд і побачити що ось є варіант судитися довго, а ось двері поруч, де можна все вирішити швидко. Це такий собі державна послуга, до якого ми маємо прагнути. Також не можна забувати про гроші. В Європі вміють рахувати кошти, тому там медіація процвітає через систему бонусів. Наприклад, у Польщі чи Франції тобі можуть повернути частину судового збору, якщо ти помирився з опонентом через медіатора. Щодо цифрового розвитку, то тут Україна може навіть перевершити деякі країни ЄС. Ми вже звикли до «Дії», до цифрових документів. Тому розвиток онлайн-медіації це взагалі актуальна тема для нас. Багато хто виїхав за кордон, багато хто живе в різних містах, і можливість вирішити цивільний спір через Zoom чи спеціальну платформу, як це роблять у Нідерландах, — це те, що реально буде працювати. Це економить час, гроші на дорогу і, знову ж таки, емоційне здоров'я. Проте в ЄС професія

медіатора — це престижно, це високі стандарти навчання. У нас поки що значна кількість юристів позиціонує себе як медіатори, хоча нерідко не володіє навіть базовими навичками активного слухання, зокрема не вміє вислухати сторону, не перебиваючи. Тому перспектива розвитку наряду залежить від того, чи зможемо ми створити нормальну школу медіації, щоб це не була просто формальний документ без реального змісту. Треба привчати студентів ще в університетах, що юрист — це не той, хто володіє переконливими навичками усного виступу в суді, а той, хто вміє вирішити конфлікт так, щоб клієнт залишився задоволеним. На завершення хочу сказати, що медіація в Україні має величезне майбутнє через одну просту причину — судова система просто не витримає навантаження, яке буде після війни. Кількість цивільних спорів буде такою, що суди просто перенавантажені. І тут медіація стане не просто вибором, а необхідністю. Досвід ЄС дає нам готові схеми: десь примусити, десь заохотити грошима, десь дати зручний онлайн-сервіс. Якщо ми візьмемо потроху від кожного, то отримаємо систему, яка справді захищає людей. Як на мене, через 5-7 років ми взагалі забудемо, як це — йти в суд через кожну дрібницю. Медіація стане нормою життя, і це буде головним показником того, що ми нарешті стали частиною європейського правового простору не на словах, а на ділі. Ми маємо навчитися домовлятися, і європейська практика — це найкращий підручник, який у нас зараз є під рукою.

Перспективи розвитку медіації в Україні, враховуючи досвід країн ЄС, передбачають кілька ключових напрямків:

- Розширення сфери застосування

Медіація з часом може використовуватись частіше, особливо у цивільних, комерційних і міжнародних спорах. Тобто не тільки формально, а як реальний варіант вирішення конфліктів без суду.

- Підготовка медіаторів

Без нормальних спеціалістів це не працює. Тому цілком закономірним є посилення уваги до підготовки фахівців, а також формування чітких правил, стандартів і, ймовірно, запровадження обов'язкової сертифікації

- Популяризація медіації

Багато людей просто не знають або не розуміють, що це таке. Тому потрібно більше пояснювати — і звичайним людям, і бізнесу, і навіть самим юристам.

- Зв'язок із судовою системою

Медіація може більше входити в судову систему. Наприклад, через судову медіацію або через простіше затвердження мирових угод.

- Зміни в законодавстві

Закони ще можуть доопрацьовувати, щоб вони більше відповідали підходам ЄС і були зрозумілішими в застосуванні, особливо у складних справах.

- Онлайн-формат і технології

Медіація може переходити в онлайн. Це зручно, коли сторони в різних містах або навіть країнах. Плюс це економить час.

- Зміна мислення

Найважче — щоб люди почали сприймати переговори як нормальний варіант. поки домінує переконання, що вирішення спору можливе виключно через суд, медіація не стане поширеною практикою.

ВИСНОВОК

Якщо підсумувати всю тему, то різниця між ЄС і Україною по медіації проблема полягає не стільки у змісті законодавчих норм, скільки у практиці їх застосування. У Європейському Союзі цей інструмент уже давно використовується з повна. Його не сприймають як щось додаткове — це просто один із нормальних способів вирішення спору. Хоча при цьому немає якоїсь однієї схеми для всіх, навіть попри те, що загальні підходи були визначені, зокрема, у Directive 2008/52/EC. Кожна країна адаптувала це під себе. У процесі аналізу стає зрозуміло, що в ЄС медіація працює тому, що її реально використовують, а не просто знають про неї. Сторони не бояться сісти і поговорити, бо розуміють, що це може дати результат швидше, ніж суд. До того ж інколи сам суд радить, що варто спробувати домовитися, і це теж має значення. В Україні картина трохи інша. Після прийняття Закон України «Про медіацію» усе ніби оформилось правильно: є правила, принципи, загальний підхід. І якщо читати закон, то виглядає, що все досить добре. Але цього недостатньо, щоб воно запрацювало на повну. На практиці більшість людей навіть не думає про медіацію як перший варіант. у випадку конфлікту перевага традиційно надається судовому розгляду, що пояснюється сформованими установками. При цьому судові рішення сприймається як більш надійне, ніж домовленість сторін. Ще один момент що сама медіація для багатьох незрозуміла. Немає чіткої картини, як усе відбувається і чим закінчується. Через це її часто просто ігнорують. У ЄС такого вже немає, бо там цей інструментом яки давно користуються. Також відрізняється і поведінка суду. У Європі суд може більш активно підштовхнути сторони до того, щоб вони спробували домовитися. В Україні суд зазвичай цього не робить і залишає все на вибір сторін. Формально це правильно, але насправді це не додає мотивації використовувати медіацію. При цьому не можна сказати, що в Україні все погано з цим напрямом. Насправді база вже є, і вона досить не погана, але проблема в іншому, що цей механізм ще не став звичним у використанні. І тут важливо розуміти що розвиток медіації — це не лише про закон, це про досвід. Коли з'являється більше випадків, де сторони реально

вирішили спір через медіацію, тоді змінюється ставлення, починає формуватися довіра. Також не варто просто копіювати європейський підхід без змін. У кожної країни свої особливості, тому краще поступово впроваджувати те, що справді може працювати в наших умовах. Отож, у ЄС медіація — це вже нормальна практика, а в Україні — поки що інструмент, який тільки починає використовуватись. Але з урахуванням того, що база вже є, можна сказати, що з часом її роль буде зростати, просто оскільки це не швидкий процес

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокат та медіація : посібник / М. Саєнко та ін. Харків : ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.
2. Беяневич О. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: сучасні підходи // Право України. 2021. № 5. С. 45–52.
3. Бондаренко О. С. Медіація як ефективний спосіб вирішення цивільно-правових спорів // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 112–116.
4. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters // Official Journal of the European Union. 2008. L 136. P. 3–8.
5. Дараганова Н. В. Медіація в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку // Право і суспільство. 2021. № 6. С. 95–100.
6. Герич А. Й., Герич А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення правових спорів: актуальні питання // Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 6.
7. Герасимчук С. С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки // Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 82. С. 270–274.
8. Закон України «Про медіацію» : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
9. Землянська В. В. Розвиток медіації в Україні: сучасний стан // Вісник Національної академії правових наук України. 2022. № 1. С. 102–110.
10. Іванов О. О. Поняття, види та характерні риси медіації як соціально-правового явища // Морська безпека та оборона. 2023. С. 16–20.
11. Комаров В. В. Цивільний процес України : підручник. 2-ге вид. Харків : Право, 2021. 720 с.

12. Костіна Д. А. Медіація у публічно-правових спорах: інноваційний підхід до захисту прав людини // *Problems of Legality*. 2024. № 166. С. 140–150.
13. Кулініч О. О. Медіація в умовах воєнного стану : метод. рек. Дніпро, 2025.
14. Марина Ю. Ю. Закон України «Про медіацію»: основні досягнення та подальші кроки розвитку медіації в Україні // *Legal Bulletin*. 2023. № 3 (9). С. 50–58.
15. Мазур М. Р., Дмитренко А. А. Особливості медіації у кримінальному провадженні України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 67. С. 273–277.
16. *Mediation in the EU : European Commission report* // European Commission. 2022.
17. Нурищенко Р. С. Розвиток медіації як альтернативного способу вирішення спорів в Україні та зарубіжних країнах // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023.
18. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.
19. Толстих А. Б. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71 (3). С. 177–180.
20. Яворська О. С. Медіація у цивільному процесі: теорія і практика // *Юридична Україна*. 2022. № 3. С. 30–36.